

OVERLEVINGSKUNSTENAARS OF KOLONISATIESPECIALISTEN

BESCHOUWINGEN OVER DE WEINGARTIA'S VAN DE ZUIDELIJKE GROEP

Herbert Thiele

Al bijna 20 jaar voor het verschijnen van *The New Cactus Lexicon* wordt het geslacht *Weingartia* door de Engelse botanicus Dr. David Hunt opgeheven en de soorten ombenoemd naar het geslacht *Rebutia*. De enige reden die hij aanvoert is dat *W. neocumingii* verwant is met *Sulcorebutia* en omdat al besloten was dit geslacht onder te brengen in *Rebutia* besluit hij dan ook maar *Weingartia* daarbij in te lijven. Dat heet wetenschap bedrijven.

Omdat dus besloten was het geslacht *Weingartia* op te doeken, moest ook de typesoort, *W. fidaiana*, eraan geloven en deze werd dus ook ombenoemd naar *Rebutia*. Door DNA-analyse is echter intussen onomstotelijk vastgesteld, dat de weingartia's uit de zogenaamde zuidelijke groep, waartoe ook *W. fidaiana* behoort, qua verwantschap dichter bij het geslacht *Gymnocalycium* staan. Ook na 20 jaar geeft Hunt geen krimp en ook geen nadere bewijsvoering. Zolang er geen betere wetenschappelijke bewijzen zijn, blijft voor mij het geslacht *Weingartia* recht overeind staan.

Andere auteurs, zoals bijvoorbeeld de Oostenrijker Karl Augustin en de Duitser Günther Hentschel, hebben zich intensief met het geslacht *Weingartia* bemoeid. Ze mogen met enig recht experts op dit terrein genoemd worden. Augustin legt zijn visie op het geslacht vast in een speciale uitgave van het Tsjechische tijdschrift *Kaktusy* in het jaar 2000 (deze uitgave is/was ook in het Duits verkrijgbaar). Dit is naar mijn weten het eerste (en enige) artikel dat specifiek over *Weingartia* gaat

en alle facetten van het geslacht bespreekt. Met het verschijnen ervan kregen de liefhebbers van deze planten een goed overzicht van de soorten en hun vindplaatsen.

Augustin deelt in het genoemde artikel de weingartia's op in twee groepen, de noordelijke groep en de zuidelijke groep. In de noordelijke groep onderscheidt hij twee complexen: *W. neocumingii* en *W. pulquinensis*.

De zuidelijke groep bestaat volgens Augustin uit drie complexen: rond *W. fidaiana*, rond *W. westii* en rond *W. neumanniana*. *W. cintiensis* rekent hij tot de vormengroep rond *W. fidaiana* en *W. kargliana* en *W. pygmaea* in de groep rond *W. neumanniana*. Door andere auteurs wordt zelfs *Cintia knizei* tot de zuidelijke groep gerekend. Of deze laatste, maar ook *W. westii* en *W. cintiensis*, werkelijk tot de directe verwantschap van *W. fidaiana* behoren moet nader onderzoek uitwijzen. In dit artikel wordt vanwege enkele toch duidelijke verschillen niet nader op deze drie soorten ingegaan.

De werkelijk zeer typische weingartia's van de zuidelijke groep komen voor

in het zuidelijke deel van Bolivia en het noorden van Argentinië Of dat nu in het zuiden van Bolivia - ten zuiden van Potosi - of in Argentinië - ten noorden van Humahuaca - is, alle tot nu toe bekende taxa/vormen bezitten zeer karakteristieke gemeenschappelijke kenmerken. Genoemd kunnen worden het sterk met elkaar overeenkomende uiterlijk van de planten, het krachtige wortelsysteem (van een zeer geprononceerde bietvorm tot een meer dan 40 cm lange penwortel en in alle gevallen een vernauwde hals) en het daarmee in vergelijking kleine bovengrondse plantengedeelte en de wel zeer exorbitante keuze van de groeiplaatsen. De verspreiding van de vormen rond *W. fidaiana* en *W. neummanniana* beperkt zich tot slechts een paar bekende en gedocumenteerde groeiplaatsen in Noord-Argentinië (2 tot 3) en Bolivia (thans 5). Dit gebied strekt zich uit van ongeveer Villa Albecia in Bolivia tot aan Humahuaca in Argentinië, is ongeveer 250 km lang en 50 km breed. Het is geen gesloten areaal maar bestaat uit "eilanden" die normaliter boven de 3000 m liggen en bestaan uit verweerd schiefergesteente (noot red. een gelaagd gesteente (geen leisteen)), dat vaak vertikaal uit de bodem omhoog komt. De groeiplaatsen zijn boomloos en kaal; behalve de weingartia's hebben slechts een zeer beperkt aantal andere cactussoorten en wat andere planten zich hier kunnen handhaven. De natuur liet hun geen andere keuze om te overleven dan door zich aan te passen aan de extreme klimatologische omstandigheden in het hooggebergte en het grove gesteente met slechts geringe hoeveelheid fijn materiaal. Dat geschiedde door de ontwikkeling van een orgaan (het enorme wortelsysteem) waar een grote energievoorraad opgeslagen kan worden. Gezien deze hooggespecialiseerde levenswijze kan men zich afvragen of deze cactussen zich in de loop van hun ontwikkeling hebben aangepast aan het energie- en vochtarme areaal of dat

ze naar deze gebieden verdrongen zijn. Een andere theorie, uitgaande van het gegeven dat de groeigebieden op zeer grote hoogtes liggen (de populaties bij Tupiza bevinden zich op 4100-4200 m boven zeeniveau), is dat deze cactussen de enige overlevenden zijn van de Zuid-Amerikaanse ijstijden. Dit laatste blijft echter speculatie door het ontbreken van fossiele vondsten.

Als men de beschreven taxa en de

Afb. 1: *W. kargliana*, let op de hals en het enorme ondergrondse lichaam

Afb. 2: Pampa Mochara

daarbij behorende geografische vindplaatsen beziet, kan men vaststellen dat de evolutie plaatsvond langs twee lijnen. Het is nog zeer twijfelachtig of de ontwikkeling van noord naar zuid dan wel omgekeerd heeft plaatsgevonden. Zolang geen tussenliggende populaties worden ontdekt moeten de populaties bij Humahuaca en Iturbe als zeer geïsoleerd worden beschouwd. Het voorkomen in het gebied rond Berque bij de Argentijns-Boliviaanse grens moet gereleerd worden aan de populaties aangetroffen bij Cotagaite en Tupiza tot aan die in de Sierra Mal Paso. Een tweede, maar zeer korte lijn, begint ten noorden van Tarija (Paichu-dal) en eindigt hemelsbreed slechts enkele kilometers verder bij Cieneguillas.

Een punt van discussie is of de meest zuidelijke vertegenwoordigers van *W. westii* uit het Culpina-bekken ook tot de zuidelijke groep gerekend moeten worden. Het bovengrondse uiterlijk wijkt behoorlijk af, maar vooral het

wortelsysteem vertoont zoveel gelijkenis, dat men dit niet zonder meer naast zich neer kan leggen bij een taxonomische bestudering van de soorten.

Weingartia fidaiana in de omgeving van Tupiza

In 1931 ontdekt Backeberg in de omgeving van Tupiza planten die hij in 1933 beschrijft als *Echinocactus fidaianus* (de soort is vernoemd naar de heer H. Fida, de uitgever van Der Kakteenfreund. Hunt stelt terecht dat de soortnaam dus feitelijk fidana moet zijn). In datzelfde jaar wordt voor deze soort het geslacht *Spegazzinia* opgesteld, maar dit moet teruggetrokken worden, omdat die naam al bestond voor een ander geslacht. In 1937 stelt Werdermann het geslacht *Weingartia* op met *E. fidaianus* als typesoort. In verschillende veldnummerlijsten (zoals bij Brian Bates BLMT 89.03) duikt de naam fidaiana geregeld op voor planten gevonden in de omgeving van Tupiza.

Hoe de echte *W. fidaiana* eruit moet zien of uitgezien heeft, kan niet eenduidig uit de foto's van Backeberg opge maakt worden. In de cultuur heeft men vastgesteld dat de planten bekend als *W. pygmaea* van Mal Paso en *W. kargliana* van de Pampa Mochara niet uniform van uiterlijk zijn, maar wel de afbeeldingen van Backeberg in Die Cactaceae en het Kakteenlexikon benaderen.

Friedrich Ritter ontdekt in 1962 langs de weg van Tupiza naar Impora, in die tijd de hoofdverbinding vanuit Tupiza naar het noorden, op 4000 m hoogte weingartia's die hij voorziet van zijn veldnummer FR 1102. Omdat hij dan geen andere veldnummers aan een weingartia geeft, moet aangenomen worden dat hij ook geen andere gezien heeft in dit gebied. Zoals valt na te lezen in band 2 van zijn vierdelige uitgave "Kakteen in Südamerika" beschouwt Ritter deze vondst als de hoogst voorkomende Weingartia. Het kan zijn dat zijn hoogtemeter niet erg nauwkeurig was, maar later zijn in deze omgeving populaties gevonden op een hoogte van 4200 m. Ritter beschrijft *W. pygmaea* in 1980. Daarnaast vermeldt hij dat zijn veldnummer FR 623 *W. fidaiana* is, maar geeft hiervoor geen vindplaats aan. Wel beeldt hij twee foto's af. Op basis van de huidige kennis is *W. pygmaea* uit het gebied bij Mal Paso de meest noordelijke en ook in altitude de hoogst voorkomende vertegenwoordiger van het complex rond *W. fidaiana*.

Walter Rausch ontdekt op zijn reizen op de lager gelegen Pampa Mochara, zuidwestelijk van de typevindplaats van *W. pygmaea*, planten die qua uiterlijk wat afwijken van Ritters FR 1102. De planten zijn bekend onder het veldnummer WR 677 en worden door hem in 1979 beschreven als *W. kargliana* (vernoemd naar Franz Kargl die toen de leiding had over de Botanische Tuin van Schönbrunn). Of Rausch de ruimtelijke afstand tussen zijn vondst en die van Ritter zo groot vond dat hij de zijne een

aparte naam gaf, kan men slechts gissen. In zijn nieuwbeschrijving vermeldt Rausch de vondst van Ritter niet en vergelijkt zijn WR 677 met *W. neumanniana* uit het verre Humahuaca. Afgezien van een ander doornbeeld onderscheiden de beide soorten zich niet veel van elkaar. Hetzelfde geldt ook voor de vondsten tussen Tupiza en Cotagaite. Als men het geluk heeft *W. pygmaea* en *W. kargliana* onder gelijke culturomstandigheden in zijn kas te kunnen bestuderen, dan kan men waarnemen dat ondanks het verschil in habitus de planten ook veel overeenkomsten hebben. Het begin van de knopontwikkeling, de bloeitijd en bloeiduur, de korte rijpings-tijd van de vruchten van maar krap 6 weken en de zaadkenmerken zijn bij beide soorten volkomen identiek. Ofschoon *W. pygmaea* in de natuur zeer uniform overkomt, kan het in de cultuur voorkomen, dat enkele zaailingen qua uiterlijk de klassieke *W. fidaiana* benaderen. Men moet vaststellen dat het uiterlijk van de planten uit deze omgeving zeer variabel is en als men zich vastlegt op het uiterlijk zoals uit de nieuwbeschrijvingen en de daarbij gegeven afbeeldingen naar voren komt, moet men voorbereid zijn op verrassingen.

Het geheel overziende ben ik van mening dat *W. pygmaea* een dubbelbeschrijving is van *W. fidaiana* en dat *W. kargliana* beschouwd kan worden als subspecies van *W. fidaiana*.

Tussen het hiervoor genoemde verspreidingsgebied en de verder noord-oostelijk groeiende vertegenwoordigers uit het *W. fidaiana*-complex liggen arealen waar men in grote aantallen en op talrijke vindplaatsen planten aantreft die bekend zijn als *W. cintiensis* en *W. westii* dan wel overgangsvormen ervan zijn. Deze gebieden zijn herkenbaar aan tektonische plooiën uit de jongste aardgeschiedenis en komen over als steile, ontoegankelijke bergketens waar door oxidatie de steensoorten zich in de prachtigste kleuren presenteren. Terwijl

Afb. 3: *W. kargliana* (LB 3960) ten noorden van de Pampa Mochara Foto L. Bercht

Afb. 6: *W. pygmaea* (LB 3973) ten oosten van Mal Paso Vado Foto L. Bercht

Afb. 4: *W. kargliana* (BLMT 89.01)

Afb. 7: *W. pygmaea*, een cultuurplant

Afb. 5: *W. pygmaea* ten oosten van Mal Paso Vado

W. westii uitsluitend voorkomt in schiefergesteente, treft men *W. cintiensis* ook in rode zandsteen aan. Waar de laatste niet in de rode zandsteen voorkomt, verandert ze abrupt van uiterlijk en wordt de gelijkenis met *W. fidaiana* groot.

De aanwezigheid van Weingartia fidaiana-vormen in de omgeving van Cieneguillas en in het Paichu-dal

De volgende vindplaats van planten uit het complex rond *W. fidaiana* ligt hembreed op een kleine 50 kilometer in noordoostelijke richting. Meestal worden deze planten aangeduid met de benaming *W. kargliana*. De populatie bevindt

zich in een dal naast de hoofdweg Ruta 1, slechts enkele kilometers ten noorden van het dorp Cieneguillas. Bij een eerste blik is dit dal niets bijzonders, links en rechts grijsbruine, lichtgeronde heuvels uit schiefergesteente. Gaat men echter aan de rechterkant op zoek naar cactussen, dan ontwaart de veldonderzoeker een behoorlijk extreme vindplaats. Op het eerste gezicht ziet hij hellingen die volledig bestaan uit verbrokkelde schiefergesteente. Zeer opvallend zijn vooral de hellingen die naar het noorden nijgen. Gaat men deze hellingen op om hier naar cactussen te zoeken, dan wordt men bijna voor gek verklaard. Het is nauwelijks voor te stellen, dat juist in dit levensvijandig gebied cactussen groeien en zich daar ook nog kunnen vermeerderen. Desondanks zullen de ogen van de veldonderzoeker spoedig cactussen ontdekken. Afhankelijk van het jaargetijde ontdekt men de grauwgrijze tot olijfgroene kopjes of de gele bloemen van een diep tussen het gesteente

zittende weingartia. Dat in de onmiddellijke nabijheid ook nog andere cactussen groeien, is de meeste veldonderzoekers ontgaan. Alleen zeer geoefende ogen ontdekken tussen de grijze massa de korte zwarte doorns van *Parodia slabana*, een taxon uit de vormenrijkdom rond *P. subterranea/P. occulta*. In de collectie van de auteur zijn nakomelingen van deze weingartia, verzameld door vier verschillende mensen, aanwezig. Het uiterlijk en andere morfologische kenmerken van deze vier veldnummers geven een zeer uniforme indruk, zowel qua bloei, bloeiduur en rijpingstijd van de vruchten. Ten opzichte van de populaties uit het gebied ten noorden van Tupiza zijn er grote verschillen in de bedorning, bloemkleur en grootte en vorm van het bovengrondse cactuslichaam. Omdat tot op heden geen andere populaties zijn ontdekt in dit gebied rondom Cieneguillas, moet men dit beschouwen als een zeer kleine, ruimtelijk begrensde eilandpopulatie (Opm.

Afb. 8: Habitat bij Cieneguillas

Afb. 9: *W. fidaiana* (LH652) Cieneguillas

Afb. 10: *W. fidaiana* (HTH 106a) Cieneguillas

Afb. 11: *W. fidaiana* (HTH 106a), vruchten

Afb. 12: *W. fidaiana* ssp. *amerhauseri* (HA 987)

Foto J. de Vries

Afb. 13: *W. fidaiana* ssp. *amerhauseri* (LB 3926)
op de vindplaats Foto Ludwig Bercht

Afb. 14: *W. fidaiana* ssp. *amerhauseri* (LB 3926)
op de vindplaats Foto Ludwig Bercht

vertaler: in 2010 is een nieuwe populatie in dit gebied gevonden door de Russen Victor Gapon en Natalia Shelkanova en deze vondst heb ik samen met Volker Schädlich in 2011 kunnen bevestigen. De bodemgesteldheid is op deze groei-plaats minder extreem). Ik betwijfel sterk of men deze populatie kan aanduiden met de naam *W. kargliana*, want afgezien van de bloemkleur en de vorm van het ondergrondse wortelsysteem hebben deze planten weinig gemeen met die, die Rausch vond op de Pampa Mochara en als *W. kargliana* beschreef. De planten van Cieneguillas hebben derhalve nog geen eigen naam, maar behoren zonder meer tot de vormen rond *W. fidaiana*.

Op een afstand hemelsbreed slechts 12 kilometer verwijderd van de populatie bij Cieneguillas bevindt zich in noordoostelijke richting het groeigebied van *W. fidaiana* subsp. *amerhauseri*. De Oostenrijker Helmut Amerhauser ontdekte samen met zijn reisgenoten op een van zijn reizen door het Paichu-dal een weingartia met de typische kenmerken van de zuidelijke groep. De vondst zorgde lange tijd voor veel raadsels. Pas toen ze weer werd gevonden en via Tsjechische nakweek verspreid werden, kon onomstotelijk vastgesteld worden dat het een nieuwe vertegenwoordiger van de zuidelijke groep is. Onze kennis over de verspreiding ervan in het Paichu-dal is nog te beperkt om hierover iets te kunnen zeggen. Wie zelf in het Paichu-dal geweest is en zowel bij het begin van de afdaling als in het dal zelf de eilandachtige plekken met schiefergesteente gezien heeft, kan zich indenken dat dergelijke planten echte eilandbewoners zijn en zich hebben aangepast aan de extreme groeiomstandigheden. Bij een vluchtige beschouwing van het uiterlijk lijkt *W. fidaiana* subsp. *amerhauseri* op een zeer kleine *W. westii*. Als men de vinder moet geloven dan zijn in de loop der jaren vele veldonderzoekjes ongemerkt de groeiplaats

voorbijgegaan. Bijna iedereen stopte slechts daar waar men een kleine vorm van *Sulcorebutia tarijensis* (de subsp. *samaensis*), een bijzondere vorm van *Mediolobivia pygmaea* of een aylostera uit de spegaziniana-verwantschap kon vinden. Hoe onopvallend deze weingartia ook is, des te spectaculairder is het als ze gaat bloeien. In de nieuwbeschrijving van de plant staat, dat de bloemkleur van HA 987 rood is. Helaas zijn er van HA 987 zo goed als geen nakomelingen in omloop om dit te verifiëren. Des te meer verheugde het de auteur, dat hij enkele jaren geleden zaailingen van Tsjechische vrienden kon krijgen die uit het Paichu-dal zouden komen. Na een verzorging van twee jaar en enkele verliezen kreeg een van deze plantjes in 2008 voor het eerst bloemen. Reeds de ontwikkeling van de knoppen was een spannende gebeurtenis. Donkerrood groeit de glanzende knop uit om zich dan te openen tot een bloem met gele en oranje kleuren. Tot op heden heb ik nog geen bloemen mogen waarnemen die werkelijk rood waren. Wel heb ik een zeer afwijkend kenmerk mogen vaststellen. Deze weingartia geeft ten minste bij mij gedurende een lange periode steeds weer bloemen. Gewillig toont ze vanaf eind mei tot midden oktober haar bloemen, een eigenschap die ik bij andere vertegenwoordigers van de zuidelijke groep niet heb kunnen waarnemen en ook uit de literatuur mij niet bekend is.

(Aanvulling vertaler: Tijdens onze reis in 2011 hebben Volker Schädlich en ik een andere populatie van *W. fidaiana* subsp. *amerhauseri* ontdekt in het Paichu-dal. De planten groeien in een roodlemige bodem, die bezaaid is met rood gesteente. Andere planten ontbreken volledig op deze groeiplaats).
(wordt vervolgd)

Vertaling: Ludwig Bercht

**Johannesweg 8
33106 Paderborn
Duitsland**

De auteur wil duidelijk maken dat bijgewerkte versie van dit artikel al is geschreven en gepubliceerd in een Duits tijdschrift.

Dit artikel werd in **Succulenta** 90:3 (2011) (bldz. 128-135) gepubliceerd.
Overgenomen met de toelating van de schrijver en de uitgever.
